

Башманівська Любов. Лінгвостилістичний аналіз поезії М. Рильського «Шопен»// Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – №9. – С. 42-43

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ М.РИЛЬСЬКОГО „ШОПЕН”

Найулюбленишим композитором М. Рильського був відомий польський музикант Ф. Шопен, твори якого відзначаються різноманітністю, силою чуття, високою музичною культурою. Йому і присвятив у 1934 році М. Рильський свій вірш „Шопен”, що увійшов до книги „Літо” (1936). Побудований на розвитку ледве вловимих настроїв, на змінюванні емоційної ідеї, цей твір належить до тих зразків поетичної творчості, на основі яких можна робити висновок про специфіку художнього стилю поета.

Вірш „Шопен” належить до жанру віршованої психологічної новели й внутрішньо пов’язаний з класикою світового романтизму. Образом вальсу геніального польського композитора автор підкреслює могутність впливу творчості на людини, а також порушує морально-етичні проблеми сенсу людського життя.

Автор передає настрій і стан ліричного героя, почуття радості й смутку, викликані чудесним Шопенівським вальсом, *„пробреньканим невміло на піаніно”*, можливо, й самим поетом. Враження від тих звуків, зростання хвилювання передається в зміні, у русі картин. Під впливом музики ліричний герой переноситься туди, де *„в сніги, у сиву сніжну невідомість мережані, оздобні линуть сани...”* Вальс Шопена, сповнений бурхливої радості й одночасно глибокого суму, викликає в поета не тільки співпереживання з композитором, який тужив за Польщею та переживав розрив з коханою – французькою письменницею Жорж Занд, але і яскравий спалах уяви, коли ліричний герой побачив *„усміх”*, що *„блиснув із-під вій”*. Він уявляє себе вершником, що, осідлавши коня, кидається навздогін тієї єдиної, що від’їжджала в снях. І це вже не просто кохана, а саме щастя, що знаходиться

так близько: „Сідлать коня! Гей, у погоню швидше! Це щастя! Щастя!”. Цей образ загадкової жінки з „лукавим чи журливим”, „гарячим чи холодним” усміхом нагадує саму Жорж Занд. Але весь цей образ настільки мінливий, у ньому так чітко переплітаються протилежні почуття – радості й смутку, лукавства й щирості, що невідомо, чи посміхнеться ліричному герою щастя. Та все ж він має право на „свій сон” і за це вдячний композитору, навіть якщо ті „коханки дві, однаково жорстокі” і навіяли „той ніжний вихор звуків”.

Вірш М. Рильського „Шопен” відзначається інтонаційністю й нагадує монолог схвилюваної людини. Мова наближена до розмовної, рядки не римуються. Таким чином, маємо яскравий зразок білого вірша, написаний п’ятистопним ямбом.

Щоб досягнути багатства мовних засобів, якими автор передає глибоку виразність, емоційність, картинну мальовничість, зробимо аналіз окремих рівневих зрізів художньої мови поезії „Шопен”.

На **фонетичному рівні** прослідковується висока майстерність поетичного звукопису М. Рильського. Тут і алітерації, і асонанси, і звукові повтори, що виражають стан героя, викликаний звуками вальсу.

У першій строфі помітні асонанси **о** та **а**, що створюють ритмомелодичне враження від музики Шопена. Це враження підсилюється алітераціями **н, с, в, х**:

Шопена вальс... Ну хто не грав його

І хто не слухав? На чийх устах

Не виникала усмішка примхлива,

В чийх очах не заблищала іскра

Напівкохання чи напівжурби

Від звуків тих кокетно-своєвільних,

Сумних, як вечір золотого дня,

Жагучих, як нескінчений цілунок?

У другій строфі асонуються **е, о, і**; прослідковуються алітерації **н, л**. У третій – асонанси **і, и, о**; чітко повторюються алітерації **с, н**. У четвертій

з'являється алітерація **т**. У п'ятій – актуалізуються асонанси **а**, **і**, алітерації свистячих і шиплячих.

Змістову наповненість аналізованої поезії допомагають зробити звукові повтори, серед яких особливо вирізняється анафора: „Шопена вальс”, „Ще щастя! Щастя!”, „То сльози...”, повтор сполучника „А...” на початку рядків у п'ятій строфі. Ці фонічні явища є основним елементом звукової організації мови поезії, засобом емоційно-естетичного впливу на читача.

Яскравою особливістю на **морфемно-словотвірному** рівні є широке використання повторів морфем, зокрема префіксів (нескінчений, непереборні, невідомість, негострих, незнайомі; пробреньканий, простяглась, просвічує; пристрасть, приліг тощо), що додають експресивної виразності висловлюванню. Образно-виражальні властивості мови поезії посилюють складні слова *напівкохання*, *напівжурби*, а також *кокетно-своєвільних*, що вживається як художній епітет.

На **лексичному** рівні спостерігаємо багатство й різноманіття лексики. Поряд з нейтральними лексемами є стилістично марковані, зокрема емоційно забарвлені слова (*примхлива*, *жагучих*, *пробреньканий*, *злагідніле*, *пристрасть*, *журливий* тощо). Виділяються слова, стилістичні можливості яких ґрунтуються на оцінних характеристиках понять і реалій, позначуваних цими лексемами (*жагу*, *пристрасть*, *мрію*, *силу*, *ласкавий*, *щастя*, *любов*, *радості*, *безнадія* тощо). Яскраво виділяється професійна лексика (*вальс*, *грав*, *звуків*, *піаніно*, *музиканте*), що створює враження реальної атмосфери, допомагає сприйняти почуття очима безпосередніх учасників.

Важливу роль у підвищенні експресивності звучання поетичного тексту відіграють слова, що створюють атмосферу інтимності ліричного суб'єкта (*устах*, *усмішка*, *цілунок*, *щастя*, *лице*, *сльози*, *любов*). Серед лексичних одиниць увагу привертають слова, що виступають контекстуальними синонімами (*палить*, *проїнялася (жаром)*, *просвічує (огнем)*; *мережані*, *оздобні (сани)*). Визначальну образотворчу функцію виконує антонімія, у тому

числі контекстуальна (*гарячий – холодний; сльози радості – сльози смутку; щастя, любов – безнадія*).

Авторський неологізм *кокетно-своєвільних*, як і okazіоналізми *напівкохання, напівжурби*, що утворені за загальномовними законами, є прозорими за своєю семантикою і легко сприймаються слухачами.

На **морфологічному** рівні помітні іменники з абстрактним значенням (*даль, жагу, пристрасть, силу, мрію, радості, смутку, щастя, любов, безнадія*) і конкретним (*устах, очах, поет, серце, фарби, коня, вікна, ліс* тощо). Сприяють формуванню в уяві художніх образів, роблять їх доступними для конкретно-чуттєвого сприймання прикметники (*примхлива, сумних, вечірньої, ласкавих, негострих, лукавий, гарячий, ніжний* тощо) та дієприкметники (*нескінчений, пробреньканий, злагідніле, непереборні*).

Автор широко вживає дієслова, які завдяки виразно окресленим функціям забезпечують мовну чіткість процесу мислення, думки. Стан ліричного героя змальовується через минулий час (*не грав, не слухав, відслонив, метнулось, простяглась*) і теперішній (*шукає, ховає, линуть, простягаю, б'є, виглядає, палить, люблю* тощо).

Автор підключає семантику кольору й світла в манері імпресіоністичного живопису. Він використовує дієслова, що відтворюють „світіння” фарб (*„вечір палить вікна”, „хмара жаром пройнялась”, „ліс просвічує огнем”*). Колір у поезії виступає основним компонентом метафоричного образу, що побудований на зорових відчуттях. Тут М. Рильський використовує прикметники (*„золотого дня”, „даль... срібну”, „сиву невідомість”, „синя хмара”, „синій ліс”*). Основою для створення метафоричних образів є іменники, що означають джерела світла (*іскра, дня, сонце, огнем*).

Семантична й граматична зв'язність тексту твориться за допомогою займенників (*хто, він, мені, цей, я, те, ті, вашим, вас* та ін.), які створюють цілу гаму стилістичних значень, тобто виділяють, інтимізують, приховують особу тощо. Є в тексті прислівники, що характеризують поетичні ситуації,

увиразнюють художній текст (*невміло, десь, навкруги, швидше, знову, ледве*). Важливу стилістичну роль відіграють частки (*не, ні, ані, невже, то*), сполучники (*і, як, коли, а, що*), прийменники (*в, від, у, із-під*), вигуки (*ну, о, гей*), які посилюють експресивність та емоційність висловленого, передають загальний настрій ліричного героя.

Усі ці морфологічні засоби змальовують чітку й виразну картину, репрезентують гнучкість і функціональність граматичних категорій у творенні художньої виразності.

Синтаксичний рівень позначений широким використанням складних речень, зокрема складносурядних (*А вечір палить вікна незнайомі, а синя хмара жаром пройнялась, а синій ліс просвічує огнем, а вітер віти клонить і співає...*); складнопідрядних (*Я знаю, що ні вітру, ні саней, ані коня немає в вашім вальсі, що все це – тільки вигадка моя...*); з різними типами синтаксичного зв'язку (*О! даль яку він срібну відслонив мені в цей час вечірньої утоми, коли шукає злагідніле серце ласкавих ліній і негострих фарб, а десь ховає і жагу, і пристрасть, і мрію, й силу, як земля ховає непереборні парості трави...*). Є у тексті й односкладні речення, серед яких називні (*„Шопена вальс”, „Щастя!”*), інфінітивні (*„Сідлать коня!”*) тощо.

Багато в тексті питальних та окличних речень, що відтворюють радість і сум, надію і відчай (*Це щастя! Щастя!.. Що мені? Невже то сльози на її очах? То сльози радості – хто теє скаже? То сльози смутку – хто те розгадає?.. Це любов! Це безнадія!* тощо).

Виразальні якості мовлення тексту пов'язані з ускладненими реченнями. Серед них виділяються структури з однорідними членами речення (*... десь ховає і жагу, і пристрасть, і мрію, й силу; в сніги, у сиву сніжну невідомість*); зі вставними словами і конструкціями (*мовляв; може; коханки дві, однаково жорстокі*); із звертаннями (*пане Фридрику; примхливий худорлявий музиканте*); з відокремленнями, вираженими дієприкметниковим зворотом (*пробреньканий невіло на піаніно*).

Поезія багата тропами та стилістичними фігурами. Серед них численні метафори („шукає злагідніле серце ласкавих ліній і негострих фарб”; „земля ховає непереборні парості трави...”; „блиснув із-під вій... усміх”; „б'є сніг з холодних копитів”; „вечір палить вікна незнайомі”; „вітер віти клонить і співає мені в ушах” тощо); порівняння („сумних, як вечір...”; „жагучих, як нескінчений цілунок”; „в них, як сонце, блиснув із-під вій); епітети (усмішка примхлива; звуків кокетно-своєвільних, сумних, жагучих; злагідніле серце; ласкавих ліній; синій ліс; сиву сніжну невідомість тощо); риторичні запитання (Ну хто не грав його І хто не слухав?... Лукавий чи журливий – хто вгадає? тощо).

Виділяються такі стилістичні фігури як полісиндетон („А вечір палить вікна незнайомі, а синя хмара жаром пройнялась, а синій ліс просвічує огнем, а вітер віти клонить і співає...”; „А десь ховає і жагу, і пристрасть, і мрію, й силу...), умовчання („А вітер віти клонить і співає мені в ушах...”; „Що все це – тільки вигадка моя, проте...”).

За допомогою цих засобів автор створює неповторний інтелектуальний світ, разом з ліричним героєм змушує задуматися над важливими проблемами: що таке щастя, що є сенсом життя, яке місце в людському житті посідає мистецтво.

Таким чином, мовні особливості поезії „Шопен” становлять ті секрети художньої майстерності М. Рильського, які надають його слову здатності засобами мистецтва зворушувати читача, впливати на його почуття, задуматись над сенсом людського життя.